FAİZ - RİBA

Tarifi:

- Faizin Arapça'daki karşılığı ribâ olup sözlükte, “herhangi bir şeydeki artışı ve fazlalığı” ifade eder. Terim olarak ise ribâ, **“borç verilen bir parayı belli bir süre sonunda belirli bir fazlalıkla veya herhangi bir borç ilişkisi ile doğan ve süresinde ödenmeyen bir alacak için ek vade tanıyıp vade sonunda bu alacağı fazlalıkla geri almanın, yine bu şekilde alınan fazlalığın”** genel adıdır.

Diğer Dinlerde Faiz:

- Faiz yasağı İslâm'la başlamış olmayıp uzun bir geçmişi vardır. Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta da faiz yasağı olmakla birlikte, yahudiler Tevrat'ı tahrif ederek faizi kendi aralarında yasaklayıp kendilerinden olmayanlara karşı serbest saymışlardır. Kur'an da yahudilerin bu tutumuna değinmekte, yasaklandığı halde faiz alıp vermelerinin yol açtığı ve açacağı sonuçlardan söz etmektedir.

- **فَبِظُلْمٍ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيلِ اللّهِ كَثِيرًا**

- ***Yahudilerin yaptıkları zulümden, bir de çok kimseyi Allah yolundan çevirmelerinden, menetmelerinden dolayı kendilerine (daha önce) helâl kılınmış bulunan temiz ve iyi şeyleri onlara haram kıldık.***

- وَأَخْذِهِمُ الرِّبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا

- ***Menedildikleri halde faizi almalarından ve haksız (yollar) ile insanların mallarını yemelerinden dolayı içlerinden inkâra sapanlara acı bir azap hazırladık.[1]***

---

[1] Nisa, 4/160-161.

- Tarih boyunca gelip geçmiş birçok düşünür, filozof ve devlet adamı da açık bir haksızlığa yol açtığı, sermayeyi belli bir sınıfın elinde topladığı, geniş halk kitlelerinin sömürülmesine sebep olduğu için faize karşı çıkmış, onunla mücadele edip önlemeye çalışmışlardır.
- Nitekim Eflâtun faizi doğru bulmamakta, Aristo "paranın parayı doğurmayacağını" belirterek faiz yoluyla sağlanan kazancı, tabii olmayan kazanç diye nitelendirmektedir.
- Luka İncili'nde de faiz yasağından söz edilmiş olup hıristiyan dünyasında faiz yasağı uzun bir süre devam etmiştir. Ancak Batı'nın iktisadî gelişiminin doğurduğu ihtiyaçları karşılayacak yeni müesseseler ortaya konamadığı ve kilisenin elinde de hatırı sayılır bir sermaye oluştuğu için faiz yasağı giderek hoş görülmeye ve aşılmaya başlanmış, Fransız İhtilâli'nden sonra iyice yaygınlaşıp Batı ekonomisinin temel unsuru haline gelmiştir.
- Ayrıca, sermayeyi ellerinde bulunduranların, hiçbir çaba göstermeksizin ve riske girmeksizin bu sermaye aracılığıyla gelir elde etmek istemeleri,

öte yandan ticaret erbabının ve çalışan fakir kesimin de devamlı sermayeye ihtiyaç duyması sebebiyle faiz her dönem ve devir toplumunda az veya çok bulunagelmiş, yol açtığı zararlar bilindiği halde yaşamış ve yaygınlık kazanmıştır.

- İslâm'ın ortaya çıktığı VII. yüzyıl Arap toplumunda da faiz bütün çeşitleriyle biliniyor ve uygulanıyordu. Bu yüzden sermaye belli kesimin elinde yoğunlaşmış, gittikçe katlanan faiz borcunu ödeyemeyen kimseler veya bunların çocukları köle olarak satılmaya başlanmış, sonuç itibariyle az bir kesim büyük çıkar sağlamasına karşı geniş halk kesimi perişan olmuştu.
- Kur'an bu yaygın âdeti aşamalı bir akış içerisinde, gerekli önlemleri alarak ve bu uygulamanın yerini tutacak kurumları da göstererek yasaklamış, Hz. Peygamber de devrinde bilinen ve yapılan faizli ticarî işlemlerin faizden arındırılmasına kılavuzluk etmiş, bu konudaki emir ve yasaklarıyla, belli ölçü ve ilkeleri çıkarmaya elverişli bir uygulamayı başlatmıştır.

Faizin Haram Kılınmasında I. Aşama

- Kur'an'da ribâ meselesi dört yerde ele alınmış ve ribâ yasağı içki yasağında olduğu gibi aşamalı yöntem izlenerek dört aşamada ortaya konmuştur.
- Bu konuda ilk âyet Mekke döneminde inen Rum sûresinin 39. ayetidir:
- وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رِبًا لِيَرْبُوَ فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُو عِنْدَ اللَّهِ وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ
- ***"İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz faiz Allah katında artmaz. Fakat Allah'ın rızâsını isteyerek verdiğiniz zekâta gelince, işte onu verenler (sevaplarını ve mallarını) kat kat arttıranlardır".***

- Bu âyet faizi açıkça yasaklamamakla birlikte Allah katında çirkin görüldüğüne ve bereketsizliğine değinerek onu dolaylı olarak reddetmekte, müminlere bu yönde uyarıda bulunmaktadır.

Faizin Haram Kılınmasında II. Aşama

- Medine döneminde nazil olan Nisa sûresinin 160-161. âyetleri ile Allah, yahudilere faizin haram kılındığını, fakat onların bunu helâl sayıp alıp-vermeye devam ettiğini, bu yüzden de birçok ceza ve azaba uğradıklarını ve uğrayacaklarını haber vererek yine dolaylı olarak faiz yasağına temas etmiş ve bu konuda müslümanları yönlendirmiştir.

Faizin Haram Kılınmasında III. Aşama

- **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ**

- ***"Ey iman edenler, kat kat faiz yemeyin. Allah'tan korkun ki kurtuluşa eresiniz"***[2]
- Bu ayette faiz açıkça yasaklanmıştır. Tabii ki Kur'an'ın bu üslûbu, ilk planda Mekke'de yaygın olan bileşik faizli borç işlemlerini kapsıyor gözüküyorsa da âyetteki "kat kat" ifadesi, sadece katlarınca faizin helâl olduğu anlamında olmayıp o günkü olguyu açıklamak için gelmiştir.

---

[2] Al-i İmran, 3/130

Faizin Haram Kılınmasında IV. Aşama:

- Dördüncü aşamaya gelince, artık faiz bir önceki kaydı da taşımaksızın şiddetli bir üslûpla yasaklanmış, faizi bırakanlara bazı imkânlar gösterilirken faizde ısrar edenlere acı sonuçlar bildirilmiştir.
- Bakara Sûresinin 275-279. âyetlerinde şöyle buyurulur:
- **الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ**
- ***Faiz yiyenler (kabirlerinden), şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden kalktığı gibi kalkarlar.***
- **ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا**

- ***Bu hal onların "Alım-satım tıpkı faiz gibidir" demeleri yüzündendir. Halbuki Allah, alım-satımı helâl, faizi haram kılmıştır.***

- **فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ وَمَنْ عَادَ فَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ**

- ***Bundan sonra kime Rabbinden bir öğüt gelir de faizden vazgeçerse, geçmişte olan kendisinindir ve artık onun işi Allah'a kalmıştır. Kim tekrar faize dönerse, işte onlar cehennemliktir, orada devamlı kalırlar.***

- **يَمْحَقُ اللَّهُ الْرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ**

- ***Allah faizi tüketir (Faiz karışan malın bereketini giderir), sadakaları ise bereketlendirir. Allah küfürde ve günahta ısrar eden hiç kimseyi sevmez.***

- **إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ**

- ***İman edip iyi işler yapan, namaz kılan ve zekât verenler var ya, onların mükâfatları Rableri katındadır. Onlara korku yoktur, onlar üzüntü de çekmezler.***

- **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ**

- ***Ey iman edenler! Allah'tan korkun. Eğer gerçekten inanıyorsanız mevcut faiz alacaklarınızı terk*** **edin.**

- فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ

- ***Şayet (faiz hakkında söylenenleri) yapmazsanız, Allah ve Resûlü tarafından (faizcilere karşı) açılan savaştan haberiniz olsun. Eğer tevbe edip vazgeçerseniz, sermayeniz sizindir; ne haksızlık etmiş ne de haksızlığa uğramış olursunuz.***

Bakara 275-279 Ayetlerinin Nüzul Sebebi

- Müfessirlerin çoğuna göre, riba ayetleri, Taif'te oturan Sakif Kabilesi'nin faiz problemiyle ilgili olarak inmiştir. Bu kabilenin Hz. Peygamber'le yaptığı "Taif Anlaşması"na göre, onların başkalarında olan faiz alacakları devam edecek, fakat başkalarının onlardan olan faiz alacakları kaldırılacaktı. Sakif'ten Amr b. Umeyr Oğulları denilen dört kardeş Taif'in fethi sırasında İslâm'a girmiş, faiz alacaklarının vadesi gelince de bunları tahsil için Mekke'ye adam göndermişlerdi.
- Mekke'de oturan Muğire Oğulları faiz borçlarını ödemek istemeyince, aralarında düşmanlık doğdu. Anlaşmazlık Mekke valisi Attâb b. Esîd'e (ö.13/634) götürüldü. Attâb durumu Hz. Peygamber'e yazdı. Bunun üzerine faiz ayetleri indi ve Allah'ın Rasûlü ayetleri Mekke valisine yazdı ve hükme razı olurlarsa ne âlâ, aksi halde onlara karşı harp ilan etmesini bildirdi. Durumu öğrenen Sekif kabilesi faiz istemekten vazgeçti.

Faizin Haramlığı:

- Rasulullah Veda Hutbesinde şöyle buyurmuştur:
- أَلَا إِنَّ كُلَّ رِبًا مِنَ رِبَا الْجَاهِلِيَّةِ مَوْضُوعٌ لَكُمْ رُؤُسُ أَمْوَالِكُمْ لَاتَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ
- *"(Biliniz ki), câhiliye devrindeki bütün ribâlar kaldırılmıştı. Sadece verdiğiniz anaparayı alacaksınız. Böylece ne zulmetmiş olacaksınız ne de zulme uğramış olacaksınız.''*[3]

[3] Ebu Davud.

Faizin Kötülüğü:

- İbnu Mes'ud anlatıyor:
- «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، لَعَنَ آكِلَ الرِّبَا، وَمُوكِلَهُ، وَشَاهِدِيهِ، وَكَاتِبَهُ»
- "Rasulullah ribâyı (fâizi) yiyene de, yedirene de şâhitlik edenlere de bu muâmeleyi yazana da lânet etti."[4]

---

[44] İbn Mace, Tirmizi.

- Rasulullah buyurdu ki:
- اِجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُوبِقَاتِ
- *“Yedi helâk edici şeyden kaçınınız.*
- قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا هُنَّ؟
- “Ey Allah’ın Rasulü! Onlar nedir?” diye sordular. Rasulullah şöyle buyurdu:
- قَالَ: الشِّرْكُ بِاللَّهِ، وَالسِّحْرُ، وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ، وَأَكْلُ الرِّبَا، وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ، وَالتَّوَلِّي يَوْمَ الزَّحْفِ، وَقَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ الْغَافِلَاتِ

- *Bunlar; Allah'a ortak koşmak, sihir yapmak, haksız yere adam öldürmek, yetim malı yemek***, faiz yemek***, savaştan kaçmak, iffetli ve imanlı bir kadına zina iftirasında bulunmaktır.''*[5]

[5] Buhari, Müslim.

- Rasûlullah buyurdu ki:
- **أَتَيْتُ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِي عَلَى قَوْمٍ بُطُونُهُمْ كَالْبُيُوتِ، فِيهَا الْحَيَّاتُ تُرَى مِنْ خَارِجِ بُطُونِهِمْ، فَقُلْتُ: مَنْ هَؤُلَاءِ يَا جِبْرَائِيلُ؟ قَالَ: هَؤُلَاءِ أَكَلَةُ الرِّبَا**
- *«(Mi'raca) götürüldüğüm gece, karınları odalar gibi (büyük) olan bir kavmin üzerine vardım. Bunların karınlarında dışardan görülen yılanlar vardı. Ben: Bunlar kimlerdir? Yâ Cebrail! diye sordum. Cebrail dedi ki: Bunlar faiz yiyicileridir.»"*[6]

[6] İbn Mace.

- Rasulullah buyurdu ki:

- مَا أَحَدٌ أَكْثَرَ مِنَ الرِّبَا، إِلَّا كَانَ عَاقِبَةُ أَمْرِهِ إِلَى قِلَّةٍ

- *Faizden mal çoğaltan hiç bir kimse yoktur ki işinin âkibeti malın azalmasına dönüşmesin.*

Faizden Kaçınmak

- "Rasulullah buyurdular ki:
- لَيَأْتِيَنَّ عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ لَا يَبْقَى أَحَدٌ إِلَّا أَكَلَ الرِّبَا، فَمَنْ لَمْ يَأْكُلْهُ أَصَابَهُ مِنْ بُخَارِهِ. وَفِي رِوَايَةٍ: مِنْ غُبَارِهِ.
- *"İnsanlar öyle bir devre ulaşacak ki, o zamanda ribâ yemeyen kalmayacak. Öyle ki, (doğrudan) yemeyene buharı veya (bir rivayete göre) tozu ulaşacak."*[7]

[7] Ebu Davud, Nesai.

- Hz. Ömer şöyle demiştir:
- إِنَّ آخِرَ مَا نَزَلَتْ آيَةُ الرِّبَا وَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ قُبِضَ وَلَمْ يُفَسِّرْهَا لَنَا فَدَعُوا الرِّبَا وَالرِّيبَةَ
- "Kur'an'ın en son inen ayeti riba yasağı bildiren ayettir. Hz. Peygamber de bize ribayı tam olarak açıklamadan aramızdan ayrılmıştır. Bu yüzden şüpheli olan şeyleri bırakıp, şüphe bulunmayanları yapınız."[8]

---

[8] İbn Mace.

Borçlu Gönüllü Olarak Fazla Ödeyebilir:

- İbn Ömer birisinde bir miktar borç para aldı. Bunu sâhibine daha iyi bir şekilde ödedi. Borç veren adam:

- هَذِهِ خَيْرٌ مِنْ دَرَاهِمِى.

- "Bu verdiğimden efdaldir (fazladır)" diyerek almak istemedi. İbn-i Ömer adama:

- قَدْ عَلِمْتُ وَلَكِنْ نَفْسِى بِذَلِكَ طَيِّبَةٌ

- "Biliyorum, ancak için bu şekilde rahat edecek" dedi.[9]

---

[9] Muvatta.

Borç Ödemede Faiz:

- İmam Mâlik'in rivayet ettiğine göre, Abdullah İbn Ömer'e bir adam gelerek: "Ben birisine bir borç verdim ve bu borcu daha fazlasıyla ödemesini şart koştum" dedi.
- İbn Ömer, "Bu ribâdır" diye cevap verdi.
- Bunun üzerine adam, "Ey Ebu Abdurrahman! Öyleyse bana nasıl hareket etmemi emredersiniz" dedi?
- İbn Ömer, şu açıklamayı yaptı:
- "Borç verme, üç şekildedir:
- Birincisi Allah rızasını gözeterek, Allah için verdiğin borç.
- İkincisi arkadaşının hatırı için verdiğin borç.

- Üçüncüsü de temiz bir malla pis bir şey almak için verdiğin borçtur. İşte bu ribâdır.
- Adam, tekrar “Ey Ebu Abdurrahman! Ne yapmamı emredersin deyince”
- O, şöyle cevap verdi: “Sanırım akdi yırtman uygun olur, şayet o adam verdiğin miktarı aynen iade ederse alırsın. Eğer daha azını geri öderse, alırsın kalanı sana sevap yazılır. Eğer sana, daha iyi bir şeyi gönül hoşluğu ile verirse, bu sana bir teşekkürdür, böylece teşekkürünü ifade ediyor demektir. Sana ayrıca, ona vâde tanıdığın için sevap vardır.”[10]

[10] Muvatta.

Mevdudi'ye Göre Alış-Veriş ile Faiz Arasındaki Farkları:

- 1) Alıcı ile satıcı arasındaki kâr anlaşması eşit şartlarda olmaktadır. Alıcı ihtiyaç duyduğu maddeyi satın alır ve satıcı da belli bir oranda kâr alır. Bunun aksine faizde, borçlu, zayıf konumu nedeniyle krediyi verenle eşit şartla anlaşma yapamaz. Borç veren belli oranda faiz alır. Eğer borçlu aldığı parayı kişisel ihtiyaçları için kullanırsa, hiçbir kâr getirmez. Eğer borçlu aldığı parayı ticaret, endüstri, tarım gibi sektörlere yatırırsa o zaman eşit oranda kâr ve zarar şansı vardır. O halde faizle borç vermek bir tarafa sabit ve garantili bir kâr getirirken öte tarafa zarar veya bir tarafa kesin ve garantili bir kâr, öte tarafa ise belirsiz ve kesin olmayan bir kâr getirebilir.
- 2) Tüccar yüksek de olsa bir kez kâr talebinde bulunur; fakat kredi veren, tekrar tekrar ve zamanla oranı artan bir faiz ister. Borçlunun borç aldığı para üzerinden kazandığı kâr kendi içinde sınırlıdır; fakat borç verenin parası üzerinden istediği faizin sınırı yoktur. Borç veren kişi

bazen borçlunun tüm kârını alabilir, hatta tüm kişisel mallarına el koyabilir ve yine de borçlu borcunu ödeyemeyebilir.

- 3) Bir madde el değiştirdiğinde veya fiyatı değiştiğinde ticarette alışveriş sona erer. Bundan sonra alıcıdan satıcıya bir şeyler ödemesi istenemez. Mobilya, ev veya toprak kiralarına gelince, borç verilen şeyin aslı harcanıp tüketilmez, fakat kararlaştırılan zaman sonunda sahibine geri verilir. Fakat alınan borç para olduğunda,borçlu önce bu sermayeyi tüketir, sonra da alacaklıya üzerine bir miktar faiz katlayarak öder. Yani borçlu için iki risk vardır; borçlu hem borç aldığı ana parayı üretmeli, hem de faizi karşılayacak parayı kazanmalıdır.
- 4) Ticaret, endüstri ve tarım gibi ekonomik sektörleriyle uğraşan kimseler zaman, işgücü ve beyin gücü harcayarak kâr elde ederler. Fakat borç veren kimse, hiçbir riske atılmaksızın ve işgücü de harcamaksızın, ihtiyacı dışındaki parayı borç vererek borçlunun kârının en büyük hissedarı olur.

- O, yapılan işteki kâr oranına, gerçekten, kâr olup olmadığına, belki de zarar olduğuna bakmaksızın, sadece kendisine verilen sabit garantili faiz nisbetinde işe ortaktır.
- Yukarıda anlatılanlardan, ekonomik yönden de, ticaretin toplumda yapıcı bir etkisinin, faizin ise yıkıcı bir etkisinin olduğu açığa çıkmaktadır. Ahlâkî yönden ise faizin bencillik, katı kalplilik, paraya tapma gibi kötü özelliklere yol açtığı ve insanlar arasında sevgi ve yardımlaşma ruhunu öldürdüğü bilinmektedir. O halde faiz, toplum için hem ekonomik, hem ahlâkî yönden zararlıdır. Kişinin ihtiyacı olmayan parayı ne yapacağı sorusuna gelince, bu para aynı zamanda hem kâr, hem zarara aynı olmak şartıyla ticarete, endüstriye vs. yatırılabilir.

Faiz Yasağının Amacı:

- Faiz yasağı, İslâm iktisadının hem ana öğelerinden birisi, hem de mâkul bir gereğidir. İslâm servetin âtıl bırakılmamasını, üretim ve yatırım dışında tutulmamasını isteyerek faiz ortamının doğuşunu engelleyici bazı tedbirler almıştır. İslâm'da temel üretim faktörü olarak "emek" kabul edilip, sermayenin risk ve zarara katlanmadan tek başına kazanç aracı olması önlenmiştir. Çünkü bu, sermaye ve servetin giderek belli bir zümrenin elinde toplanmasına, neticede insanların sınıflaşmasına, büyük bir kesimin mağduriyetine sebep olacaktır.
- İslâm'ın yerleştirmeye çalıştığı ahlâkî anlayış, yardımlaşma ve sosyal dayanışma ilkesi, zekât ve infak emri, emek ve sermayenin birlikte üretime ve yatırıma yönelmesi, kâr ve zararı birlikte göğüslemesi prensibi ve benzeri düzenlemeler, bir bütünün birbirini tamamlayan parçalarıdır. İslâm, nimetleri ve külfetleri topluma dengeli biçimde yaymayı ilke edinmiştir. Ağır diyet borcu altındaki suçluya hazine veya

akrabalarının hatta mensubu bulunduğu meslek kesiminin yardımını sağlarken, savaş ganimetini, sermayenin belli ellerde dolaşmasını önleme gerekçesiyle, geniş bir kesime yaymıştır. İslâm miras hukukunda mirasçı zümrenin genişliğide bu anlayışın sonucudur.

- Halbuki maddeci Batı toplumunda ise, sermayenin belli ellerde toplanması istenmekte, bu amaçla sermayenin belli merkezlerden daha organize şekilde üretim ve yatırıma aktarılması, buna karşılık geniş bir çalışan zümre oluşması sağlanmaya çalışılmaktadır. Buna göre faiz Batı'nın iktisadî hayatının ve anlayışının en vazgeçilmez unsurlarından birini oluşturmaktadır. Batı tipi hayat ve düşünce tarzına hızla adapte olan müslüman toplumlarda da faizin iktisadî hayatın temel unsuru ve sermayenin en tabii hakkı olarak görülmeye başlanması bu sebepledir.
- Kur'an faiz ile zekât ve infakın karşılaştırmasını yaparak zekât ve infakın değerli ve kalıcı, faizin ise değersiz ve bereketsiz olduğunu bildirmektedir. Gerçekten de zekât ve infak sosyal adaleti ve refahı arttırıcı olduğundan değerli ve bereketlidir. Faiz ise gelir akışını belli

ellerde toplayıp sosyal refahı önleyeceğinden, dolayısıyla geniş bir kesimin tüketim eğilimini ve imkânını azaltacağından, bazen sosyal patlamalara sebep olduğundan neticede bereketsiz bir yoldur. Öte yandan, zekât ve infakın Allah katında ecir ve mükâfat ile, faizin de ceza ve günah ile karşılanması bir müslüman için kuşkusuz daha da önemli bir farklılıktır.

- Kur'an'ın, faizle ticaret arasındaki ilişkiye değinerek ticaretin helâl, faizin haram olduğunu bildirmesi de dikkat çekicidir. Çünkü ticaret üretken olup toplumda emeğe ve sermayeye dengeli bir pay verir, paranın akışını hızlandırır, belli istihdam imkânları ortaya çıkarır. Faiz ise üretken değil tek taraflı çıkar sağlayan bir sömürüdür. Eşit ve iki taraflı risk taşıyan ticaret ile eşitsiz ve tek taraflı risk taşıyan faiz arasında önemli bir mahiyet farkı vardır. Faizle ticaretin aynı olmadığını vurgulayan bir üslûp kullanırken, Kur'an'ın bu noktaya dikkat çekmeyi amaçladığı söylenebilir.

Faiz-Kâr İlişkisi:

- Faizin de bir nevi ticaret kâr olduğu öteden beri ileri sürülmekte olup Kur'an buna açık ve veciz bir üslûpla cevap vermiştir. Ticarette elde edilen kâr, belli bir emeğin, çalışma ve teşebbüsün karşılığı iken faiz sadece vadenin karşılığıdır. Ticarette satan ile alanın menfaatleri arasında denge varken, faizli işlemlerde karşılıklı menfaatten ziyade bir tarafın sıkışmasından kaynaklanan tek taraflı istifade ve sömürü vardır. Ticarette kâr bir defa alınır ve biter, faiz ise devamlı katlanarak büyür. Ticarette zarar ve risk daima mevcutken faizde sermaye sahibi hiçbir risk yüklenmeyip bütün riski emek sahibinin omuzlarında bırakmaktadır. Ticaret üretken ve verimli, faiz ise âtıl bir kazanç yoludur. Bu yüzden de Kur'an'da, Allah'ın ticareti helâl, faizi ise haram kıldığı belirtilmiştir.

Enflasyon-Faiz İlişkisi:

- Faizin enflasyonla ilişkisine gelince; paranın satın alma gücünün yani gerçek değerinin hızlı bir düşüş kaydettiği, enflasyonun çok yüksek oranlarda seyrettiği toplumlarda faiz, bu sınıra kadar paranın enflasyon karşısındaki eriyişini durdurucu bir çözüm olarak görülmekte, dolayısıyla bilhassa dar ve orta gelirlinin faize yönelmesinin önemli bir sebebini de bu oluşturmaktadır. Burada şu sorulabilir: Enflasyon oranını aşmayan bir faiz oranı gerçek faiz sayılır mı?
- Vade farkı ile banka faiz oranları arasında sıkı bir ilişkinin olduğu, enflasyonun bir sebebinin de faiz olduğu, faizin gerçek kâr yönü kadar başlangıçtaki niyet yönünün de olduğu göz önünde bulundurulursa, bu soruya açık bir cevap vermek bir hayli güçleşmektedir. Fakat her halükârda, başlangıçta belirli bir miktar veya oran üzerinden garanti edilen bir fazlalığın faiz dışında mütalaa edilmesi de mümkün değildir.

- Ancak İslâm'da zarar vermek ve zarara zararla karşılık vermek yasak olduğundan, enflasyonun yüksek olduğu ortamlarda ödünç verilen paranın gerçek değerini koruyucu önlemler almakta (meselâ altın gibi gücünü koruyabilen bir mübadele aracını esas almakta veya önceden bir fazla ödemeyi şart koşmaksızın ödeme zamanında enflasyon sebebiyle hâsıl olan zararın bu nisbette telâfi edilmesinde) sakınca yoktur.

Faiz Çeşitleri:

Ribe'n-Nesîe

- Zeyd İbnu Eslem anlatıyor:
- "Cenab-ı Hakk'ın terk etmeyenler için harb etmeye izin verdiği ribâ, câhiliye devrinde iki şekilde cereyan ederdi:
- 1- Bir kimsenin diğer bir kimsede, vâdeli bir alacağı bulunurdu. Vâde dolunca alacaklı: "Ödeyecek misin yoksa fâizlesin mi?" derdi. Borçlu öderse öbürü alırdı. Ödemezse, ölçeklenen, tartılan, ekilen veya sayılan çeşitten ise alacak katlanırdı.
- 2- Yaşla ölçülen bir mal ise, daha üst mertebeye kaydırılır, vâde de uzatılırdı. İslâm gelince Cenab-ı Hakk şu âyeti indirdi:
- ***"Ey iman edenler! Allah'tan sakının, inanmışsanız fâizden arta kalan hesaptan vazgeçin. Böyle yapmazsanız, bunun Allah'a ve***

Peygamberine karşı açılmış bir savaş olduğunu bilin. Eğer tevbe ederseniz sermayeniz sizindir. Böylece haksızlık etmemiş ve haksızlığa uğramamış olursunuz" (Bakara: 2/278-279).

Ribe'l-Fadl

- Rasûlullah buyurdular ki:

- الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ رِبًا إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ، وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ رِبًا إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ، وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ ربًا إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ، وَالتَّمْرُ بالتَّمْرِ رِبًا إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ.

- *"Altın altınla peşin olmazsa ribâdır. Buğday buğdayla peşin satılmazsa ribâdır. Arpa arpayla peşin satılmazsa ribâdır. Kuru hurma kuru hurmayla peşin satılmazsa ribâdır."*[11]

---

[11] Buhari, Ebu Davud.

- Hz. Peygamber, kendi dönemindeki bazı alım satım türlerini de, ya faize yol açacağı, ya da faiz olduğu için yasaklamıştır. Bir hadiste şöyle buyurmuşlardır:
- *"Altına mukabil altını, gümüşe mukabil gümüşü, buğdayla buğdayı, arpa ile arpayı, hurma ile hurmayı, tuza mukabil tuzu satmayınız. Ancak eşit miktarlarda ve peşin olursa o müstesna. Her kim artırır veya fazla alırsa faiz alıp uermiş olur. Bunda alan ile veren arasında fark yoktur."* Hadisin başka yoldan gelen rivayetlerinin son kısmında *"Cinsler değişirse peşin olmak şartıyla nasıl satarsanız satınız. Peşin olmak kaydıyla altını gümüşle, gümüşü altınla, buğdayı hurmayla, arpayı hurmayla satabilirsiniz..."* ilâveleri vardır.
- Hatta Rasûlullah, üzerinde altın bulunan bir gerdanlığın bile altının ayrıldıktan sonra satılmasını istemiş, iki ölçek kötü cins hurmayı verip bir ölçek iyi cins hurma alan sahâbîye böyle bir işlemin faiz olduğunu belirterek, *"Sakın böyle yapma! İyi cins hurma almak istediğin zaman*

önce kalitesi düşük hurmayı parayla sat, sonra eline geçen para ile iyi cins hurma satın al” buyurmuştur.

- Hz. Peygamber aynı cins iki şeyin biri diğerinden fazla olarak değişimini, hatta dalındaki yaş hurma ile kuru hurmanın tahminen değişimini de (bey'u'l-müzâbene) yasaklamıştır. Ancak Medine'de bahçe sahiplerinin bu yöndeki ihtiyaçlarını ve isteklerini göz önüne alarak Resûl-i Ekrem bahçe sahipleri için dalındaki yaş hurmayı, tahmin suretiyle aynı miktarda kuru hurma ile değişime (bey'u'l-arâyâ, bey'u'l-ariyye) izin vermiştir. Halbuki ağaçtaki hurmanın fazla olması ihtimali göz önüne alınırsa bu fazlalık faiz olur.
- Fakat Hz. Peygamber belli bir ihtiyaca binaen genel kuraldan bir istisna olarak buna izin vermiştir. Ariyye satışına 5 veskten (yaklaşık 900-1000 kg.) aşağısı için izin verdiği rivayetleri de göz önüne alınınca Resulullah'ın bahçe sahiplerinin veya elinde kuru hurma bulunup taze hurma yemek isteyenlerin bu yöndeki ihtiyacını ve isteğini mâkul

karşıladığı, böyle küçük çaptaki bir değişimin faize, sömürü ve aldatmaya yol açmayacağı için izin verdiği söylenebilir. Bu izinden hareketle yaş üzüm ile kuru üzümün değişimini caiz gören mezhepler de vardır.

- Hadislerde geçen “ribe'l-fadl” yani eşitsizliğe dayanan faizli alışveriş ve mübadele yasağı da birtakım hikmet ve gayelere dayalıdır. Öncelikle belirtilmelidir ki, dört mezhep imamı da dahil olmak üzere İslâm hukukçularının büyük çoğunluğu hadiste sayılan maddelerin sınırlama için değil belirli illetlere dayalı örnekleme için anıldığı kanaatindedir. Aynı cinsten olan fakat kalite ve miktar farklılığı olan malların mübadelesi yerine birincinin satılması, ikincinin de para ile satın alınması, yani devreye paranın ve pazarın girmesi istenmiştir.
- Bu da bir yönüyle, toplumda iktisadî ve hayatî önemi haiz maddelerin piyasada dolaşıp her kesimin ve ihtiyaç sahiplerinin yararlanmasına imkân verilmesi amacıyla açıklanabilir. Belirtilen yönüyle ribe'l-fadl

yasağı, esasen toplumda ticaretin hacmini genişletmeyi amaçlayan bir tedbir görünümündedir. Öte yandan bu yasakla dar durumda kalan üreticinin sömürülmesi, kandırılması da önlenmek istenmiştir. Böyle bir ihtimalin en aza indiği özel durumlarda ise yasak kaldırılmıştır.